

GÄMMLA

MUSIKALISCHE MONATSHEFTE

für

Organisten Schullehrer und Beförderer
der Tonkunst auf dem Lande.

Herausgegeben mit besonderer Berücksichtigung derjenigen Landpfarrer
welchen die slovenische Sprache die herrschende ist.

von

CARILLO MASCHERAN,

Lehrer an der k.k. Musikschule zu Laibach.

Heft No. II.

Inhalt aller Hefte

Erinnerungen und Belehrungen.
Orgel-Studien, Vor- und Nachspiele in systematischer Ordnung
Lieder für Kirche und Schule, in lateinischer, slovenischer und deutscher Sprache

Pränumerationspreis
Einzelpreis

Ars organi Sloveniae

2 - April 2016

Verlag bei J. Blasnik in Laibach.

FOCCORGANI!

Vsebina / Contents

Poglej orgle! / Look the organ!

Kamilo Mašek (1859): O sestavi orgel in njihovem vzdrževanju / Construction and Maintenance of Pipe Organ by Kamilo Mašek (1859) - translation with short introduction in German language. [5]

Zapisi s terena / Field notes - Koroška 2015 (Vrhe pri Slovenj Gradcu, Poljane pri Prevaljah) [31]

Orgelski nenazadnje / Final organ page
Novo Močnikove orgle na Brezovici / New Organ
 by Orglarstvo Močnik [35]

ECCE ORGANVM!

Obvestila Ars organi Sloveniae

ISSN 2463-9397

2 - april 2016

<http://glej.orgle.si/>

Izdaja Društvo Jarina Bohinj
 Pripravil in uredil Jurij Dobravec

Besedilo, ilustracije in oblika so avtorske in/ali v prosti uporabi. Priprava in uporaba brezplačna.

www.arsors.org

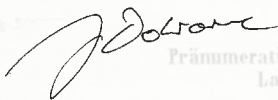

Poglej orgle!

Kamilo Mašek (po takrat nemškem pravopisu Camillo Maschek) se je rodil v glasbeni družini v Ljubljani 1. julija 1831. Po šolanju v domačem mestu je leta 1850 nadaljeval študij na Dunaju, kjer se je izpopolnjeval v kompoziciji in solopetju. Po dveh letih je prevzel delo učitelja na Glasbeni šoli v Ljubljani. Delal je kot učitelj, zborovodja, skladatelj in urednik. Leta 1857 je ustanovil prvo slovensko glasbeno revijo, mesečni priročnik za organiste in učitelje z naslovom Cäcilia. Na naslovnici lahko preberemo: „Cäcilia, glasbeni mesečnik za podeželske organiste, učitelje in spodbujevalce glasbene umetnosti. Pripravljeno s posebnim ozirom na tiste podeželske župnije, v katerih prevladuje uporaba slovenskega jezika. Pripravlja Kamilo Mašek, učitelj c. kr. Glasbene šole v Ljubljani.“ Besedila revije so v nemškem jeziku, besedila skladb pa tudi v slovenščini. V drugem letniku je na podlagi izbrane literature Töpferja, Seidla in drugih avtorjev objavil organološko razpravo „Vom Baue der Orgel und ihrer Erhaltung,“ o sestavi orgel in njihovem vzdrževanju. V tej številki ECCE ORGANVM! njegov prispevek prvič objavljamo v slovenskem prevodu organologa dr. Eda Škulja. Izvirnim slikam, ki so označene s „Fig.“, so dodane še nekatere druge iz del, ki jih Mašek sam navaja kot vir. Jezik prevoda je, kot se spodobi, nekoliko arhaičen. Vsebina je dokaj nazorna in zelo uporabna za takratne razmere in tudi za današnji čas. Vendar velja opozoriti, da odpravljanje napak, kakor so opisane v VII. poglavju, danes vsekakor raje prepuščamo usposobljenim orglarjem.

V drugem delu naša revija prinaša nekaj izstopajočih zapisov s terena. Žal tokrat dva, ki nista posebej razveseljiva.

Tehnično je ta številka že obogatena s spletnimi povezavami. V nastajajočih številkah bo interaktivnosti predvidoma še več. V bralniku pdf (npr. Adobe) vam bo morda zato potrebno te koristne tehnične dodatke posebej dovoliti.

Pränumerationspreis p
Ladenpreis p

CÄCILIA

Musikalische Monatshefte

für Landorganisten, Schullehrer und Beförderer der Tonkunst auf dem Lande.

Herausgegeben von

Camillo Maschek.

Lehrer an der k. k. Musikschule zu Laibach.

II. Band. III. Heft.

Vom Baue der Orgel und ihrer Erhaltung.

Man kann annehmen, daß bei den meisten Orgeln älterer Art alljährlich zum mindesten Ein Mal vor- kommt, wo sie zur Verwendung beim Gottesdienste durch eingetretene Fehler unbrauchbar werden, oder wenigstens unangenehm hören. Diese Fehler, die theils durch Alter, Staub und Witterungseinflüsse, theils durch Unachtsamkeit, Holzwürmer, Rotten und Mäuse entstehen, (manchmal aber auch von der ungeschickten Behandlung des Orgelspielers oder Valatreters herühren), sind in den meisten Fällen durch einen geringen Zeitaufwand zu beheben. Dazu bedarf es aber gründlicher Kenntnisse der Bauart, innern Einrichtung, des Bedienungsmuskes und Vertheilung der einzelnen Bestandtheile des betreffenden Orgelwerkes. Diese Kenntnisse muß zwar ein jeder Orgelbauer im vollsten Maße besitzen, doch ist es nicht anzunehmen, daß man sich auf dem Lande jederzeit einen geschickten Orgelbauer verschaffen könne, indem seine Herbeiführung bei großer Entfernung seines Wohnortes viel Zeit und Geld erfordert, der Gottesdienst aber weder verschoben, noch das Kirchvermögen zu stark in Anspruch genommen werden kann. Es ist daher Sache des Organisten, kleine Fehler auszubessern, und überhaupt für die gute Erhaltung der Orgel, als eines ihm von der Pfarrvorsteherung und Gemeinde anvertrauten Gutes zu wachen und zu sorgen.

Diesem muß er sich obgenannte Kenntnisse erwerben, was jedoch nicht sagen will, daß er nebst dem Organisten auch Orgelbauer sein soll, denn er braucht keineswegs die einzelnen Bestandtheile zu machen und zusammen zu setzen, sondern nur dieselben im Einzelnen und in ihrer Zusammenziehung zu kennen.

Zu diesem Zwecke folgt hier eine möglichst gedrängte Abhandlung mit erklärenden Figuren, zu welcher die Benützung der Werke eines Töpfer, Küning, Marx, Seidl und G. Walder am geeignetsten scheinen.

I. Abschnitt. Geschichte der Orgel.

Ueber die eigentliche Entstehung der Orgel herrschen die verschiedensten Ansichten, denen man bald mehr bald weniger Wahrscheinlichkeit beimessen kann. Die gegründetste davon ist wohl diejenige, welche die altbekannte Panpfeife (Syrinx, in der heil. Schrift Haggab genannt, und nach der Palaata und den meisten Schriftstellern ältester Zeit mit Orgel übereinst.) als erstes, vocalartiges Instrument darstellt, dessen sich schon Zudai bedient haben soll. Daher wird auch Zudai der Vater der Pfeifer und Organisten genannt.

Statt der Beschreibung dieses, aus hölzernen Röhren oder Rohrbalmen, die mit Wachs aneinander gefügt waren, bestehenden Instrumentes folgt eine Abbildung desselben. (Fig. 1.)

Dieses Instrument mußte mit dem Munde angeblasen werden und verlangte eine fortwährende Bewegung des Kopfes oder des Halses, was so ermüdend war, daß man auf den Gedanken gerieth, Latialpfeifen auf Leder (heut Pfeifenröhren) zu stellen, welche durch die Decke eines sehr schmalen Kastens (heut Windlade) gingen, und vermittelst einer in den Kasten mündenden, dünnen Röhre (heut Windkanal) mit dem Munde angeblasen wurde. Diejenigen

Kamilo Mašek (nach Deutsch Rechtschreibung **Camillo Maschek**) war am 1. Juli 1831 in Ljubljana in einer musikalischen Familie geboren. Nach der Schulzeit in der Heimatstadt, reiste er im Jahr 1850 nach Wien, wo er in Komposition und Sologesang vervollkommnete sich. Nach zwei Jahren war er als Lehrer der Musikschule in Ljubljana ausgewählt worden. Er war Lehrer, Chordirigent, Komponist und Verfasser der Lehrbücher. Im Jahr 1857 begründete er das erste slowenische Musikjournal, ein monatliches Handbuch für die Organisten und Lehrer mit dem Titel *Cäcilia*. Auf der Titelseite kann man lesen: „*Cäcilia*, Musikalische Monatshefte für Landorganisten, Schullehrer und Beförderer der Tonkunst auf dem Lande. Herausgegeben mit besonderer Berücksichtigung derjenigen Landpfarren, in welchen die slowenische Sprache die herrschende ist, von Camillo Maschek, Lehrer an der k. k. Musikschule in Laibach.“ Mit einfachen Worten fasste er im Jahrgang 2 die verschiedene Bücher von Töpfer, Seidl und andere in die organologische Abhandlung „Vom Baue der Orgel und ihrer Erhaltung.“ Originalartikel ist auf Slowenisch digitale Bibliothek www.dlib.si zur Verfügung. In dieser Ausgabe von **ECCE ORGANVM!**, veröffentlichen wir es zum ersten Mal in slowenischer Sprache.

O sestavi orgel in njihovem vzdrževanju

Kamilo Mašek, 1859*

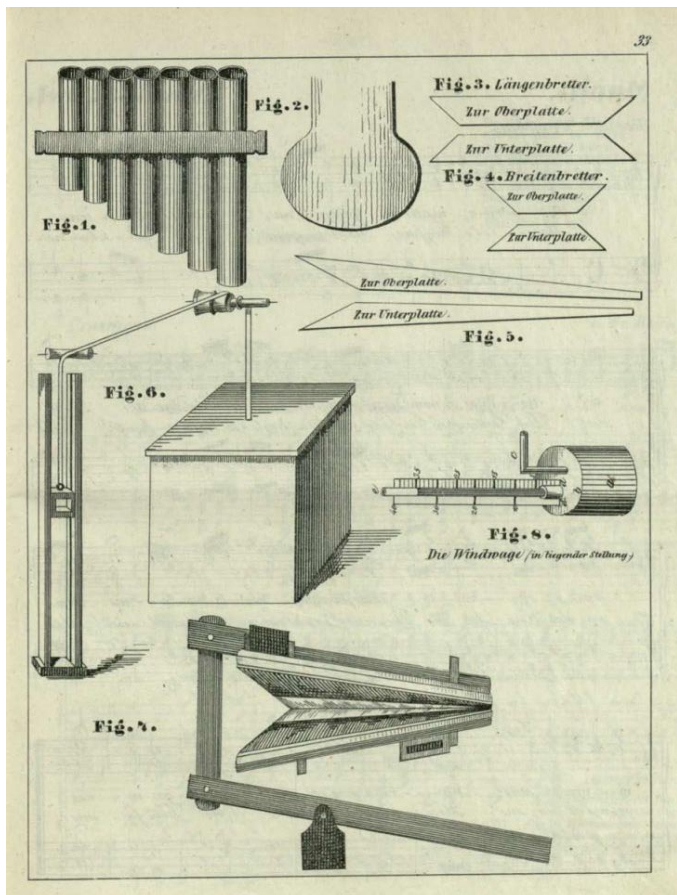
poslovenil dr. Edo Škulj

Lahko si predstavljamo, da pri večini orgel starejšega datuma vsaj enkrat na leto pride do primera, ko zaradi napake postanejo orgle pri bogoslužju neuporabne ali vsaj neugodno motijo. Te napake, ki nastanejo deloma zaradi starosti, prahu in podnebnih vplivov deloma zaradi vlage, črvov, moljev in miši (včasih tudi zaradi neprimerne ravnanja s strani organista ali mehača), je možno v večini primerov v najkrajšem času in na hitro odstraniti. Zato pa je potrebno temeljito znanje o izdelavi, notranji razdelitvi, mehanizmu in posameznih sestavnih delov določenega orgelskega glasbila. Vsak orglar mora takšno znanje v polni meri obvladati, saj ne moremo zahtevati, da bi na deželi ob vsaki priložnosti dobili primerne orglarja, ker povabilo pri večji oddaljenosti od njegovega kraja zahteva veliko časa in denarja, bogoslužja pa ne moremo odložiti, cerkvenega premoženja pa ne čez mero obremeniti. Tako je torej zadeva organista, da majhne napake sam odpravi in za celotno vzdrževanje orgel, kot s strani župnijskega predstojništva in župnije njemu zaupane vrednosti, pazi in skrbi. – Organist si mora omenjeno znanje pridobiti, s tem pa ni rečeno, da mora poleg organista biti tudi orglar, ker v nobenem primeru ni potrebno, da bi naredil posamezne dele ali jih sestavil, ampak da jih le v posameznostih pozna in jih zna sestaviti.

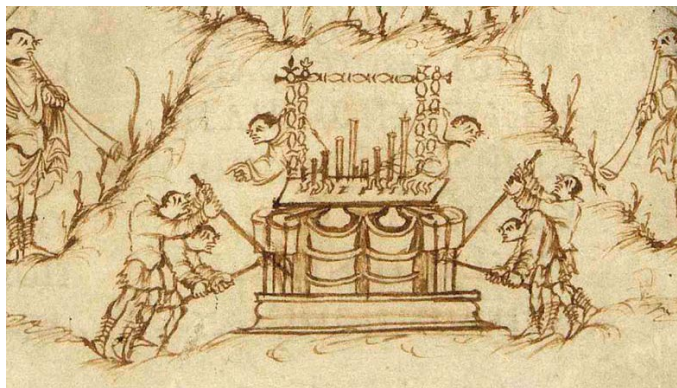
V ta namen tukaj sledi v kar mogoče strnjeni obliki razprava s ponazarjajočimi figurami, pri čemer se nam zdijo najbolj primerna dela naslednjih avtorjev: Töpfer, Küßing, Marx, Seidl in G. Wälder.

---

* Izvirno besedilo v nemškem jeziku je bilo objavljeno v reviji Cäcilia leta 1859, št 1-6 (str. 30–33, 37–39, 55–58, 68–71). Posnetki revije so dostopni na www.dlib.si. / An article was published in German language in journal Cäcilia in 1859 vol. 1-6. Scanned copy is available for download from Slovenian Web Library at www.dlib.si.

Izvirne Figure (Fig. 1 - Fig. 8) [[Cäcilia 1859, let. 2, št.3](#)]

Sl. 1. Ilustracija vodnih orgel ob psalmu 150 v Psalteriju iz Utrechta iz obdobja med 816 in 839. [www.utrechtpsalter.nl]

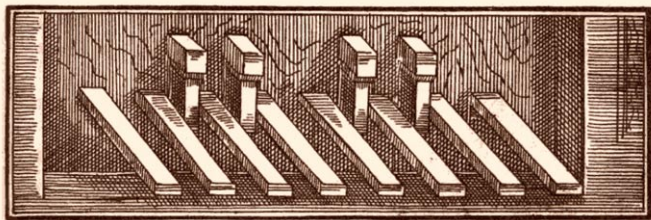
I. Zgodovina orgel

O resničnem nastanku orgel vladajo različna mnenja, katerim lahko prisodimo včasih večjo, včasih manjšo verjetnost. Najbolj utemeljena od teh so tista, ki na splošno znano panovo piščal (*sirinks*, v Svetem pismu znana kot *huggab*, in ki jo Vulgata in večina piscev starejšega časa prevajata kot *orgle*) predstavlja kot najstarejšega, orglam podobnega inštrumenta, ki naj bi ga uporabljal že Jubal. Zato je tudi Jubal znan kot oče glasbenikov in organistov [1 Mz 4,21].

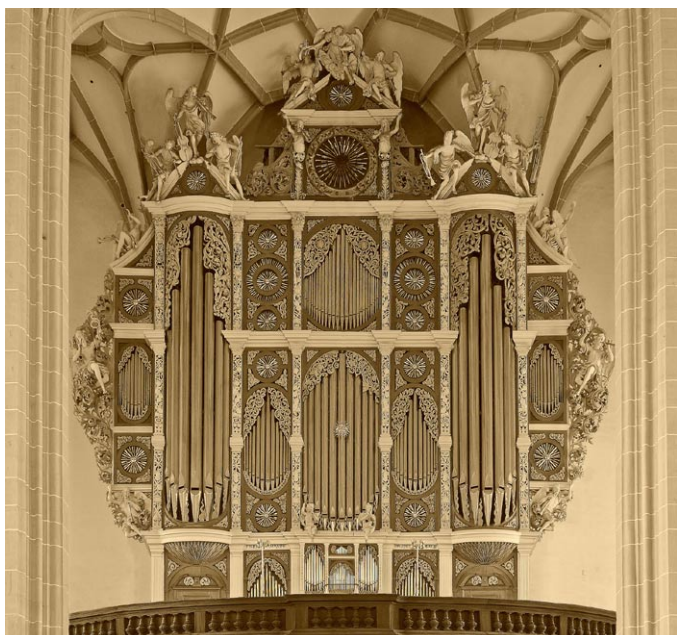
Namesto opisa tega inštrumenta, sestavljenega iz lesenih cevi ali trsnih cevok, ki so med seboj povezane z voskom, sledi njena risba (Fig. 1).

Inštrument je bilo treba pihati z usti in je zahteval stalno premikanje glave ali rok; to je bilo tako utrujajoče, da jim je prišlo na misel, da bi ustnične piščali postavili na odprtine (zdaj piščalna deska), ki bi skozi pokrov zelo ozkega zaboja (zdaj sapnica) in v zaboj segajoče ozke cevi (zdaj sapni kanal) pihali z usti. Tiste piščali, ki ne bi smele peti, jih je inštrumentist zaprl v začetku s prsti, pozneje pa z drsniki (zdaj ventil), ki so se nahajali na strani zaboja. Da bi olajšali igranje, so pozneje te drsnike obesili in jih odpirali v vzvodi (danes tipke ali *claves*), ki so jih z vrvicami (zdaj *abstrakte*) premikali. Zdaj so lahko pomnožili število piščali, s čimer se je pokazala potreba po močnejši in mirnejši sapi, ki bi jo ustvarilo človekovo dihanje. To potrebno kakovost in količino sape so dosegli z dodajanjem sapne vreče k zaboju, čigar podobo so si sposodili pri dudah, eno najbolj priljubljenih glasbil tedanjih orientalskih ljudstev. Pri še večji pomnožitvi piščali je bilo treba povečati piščalni zaboj in zračne poti (kancele); potrebna je bila večja količina sape, ki bi bila na voljo v sapni vreči; tako je prišlo do meha, s čimer je bila vreča stalno polna sape, ki bi lahko prišla o pravem času skozi zračne kanale. S tem moremo ta čas imeti za tistega, v katerem so nastale prve orgle po našem pojmovanju. V katerem stoletju se je to zgodilo in kdo jih je prvi naredil, bo verjetno ostala skrivnost. Toliko je gotovo, da se je to zgodilo več stoletij pred Kristusovim rojstvom. Mehovi tistega časa so bili podobni našim kuhinjskim mehovom, zato niso mogli nuditi enakomerne sape, brez katere si ne moremo misliti trdnega tona, še manj pa znosnega glasbenega predvajanja. Zato je bilo potrebno pomisliti na sredstvo, ki bi dajalo stalno kakovost sape. To je uspelo Ktesibiosu, mehaniku iz Aleksandrije, ki mu je leta 120 pred Kristusom uspelo, da je prišel do enakomernosti z vročo vodo; in tako je postal iznajditelj tako imenovanih vodnih orgel [Sl. 1]. Ta nepraktičnost in visoka cena je vodila misel na preprostejše sredstvo. Prvi takšen poizkus je bil v tem, da so meh povečali in

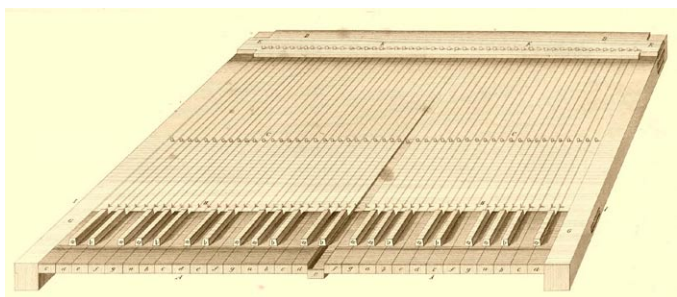
Das IV. Pedal-Clavier.

Sl. 2. Pedalna klaviatura v Syntagma musicum - De Organographia. Praetorius, 1619. [www.archive.org]

Sl. 3. Sončne orgle Eugeniusa Casparinija v Zgorelcu/Görlitzu.

Sl. 4. Manualna klaviatura. Töpfer XXII [www.archive.org]

so dva mehova med seboj tako povezali, da se je pri pritiskanju enega meha drugi sam od sebe dvignil. Tako je nastal skladiščni meh, obtežen s kamni ali opekami, ki je že nudil precej močno in enakomerno sapo. To obdobje pade v 7. stoletje, to je čas, ko so orgle prišle v cerkev, in sicer pod papežem Vitalijanom med letoma 661 in 670. Konec 9. stoletja so orgle na splošno prišle v cerkev in so imele od devet do enajst tipk, od katerih je bila vsaka dolga en laketa; vse skupaj so imele širino poldruga laketa. Posamezne tipke, ki jih je bilo treba s pestmi pritiskati en čevelj globoko, so imele naslednjo obliko (Fig. 2).

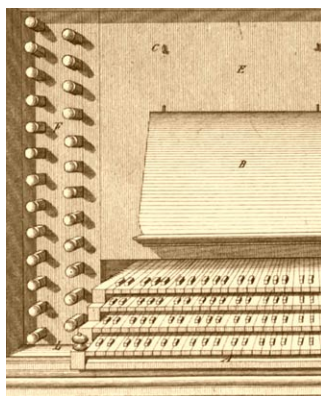
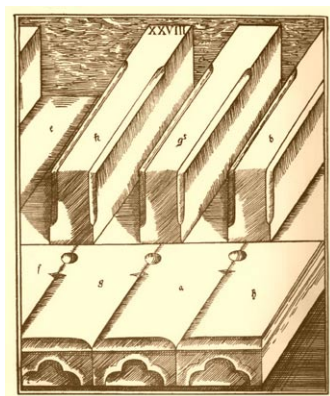
Leta 950 so v Winchesteru postavili orgle z desetimi tipkami in 400 piščalmi, na katere sta igrala dva organista, 26 mehov pa je tlačilo 70 krepkih mož. V 12. stoletju so klaviature obsegale poltretjo oktavo, piščalne skupine pa so bile uglasene v kvintah in oktavah. V 13. stoletju so v Benetkah naredili prve kratke tipke.

Velik napredek se je zgodil v 15. stoletju, ko je neki Nемец, Bernhard po imenu, dvorni organist beneškega doža, iznašel pedal [Sl. 2], Konrad Rothenburger pa je klaviaturo pomnožil, jo zmanjšal ter obložil s slonovo kostjo in ebenovino. Od tedaj naprej so orgle dobivale vedno večje izboljšave, ki so jih doprinesli možje, kot so Štefan Kastendorfer v Wroclawu 1483, Heinrich Kranz v Braunschweigu 1499, Simon Sulzer 1508, Esaias Compenius v Rostocku 1590, Hans Lobsinger v Nürnbergu 1570, Hans Scheerer v Stendalu na Saškem 1580, Julius Antonius v Danzigu 1585 in Heinrich Glovaz v Rostocku 1593. V 17. stoletju: Hennig v Hildesheimu, Raz v Mühlhausnu, Harris in Schmidt iz Nemčije, Christian Förner v Wettinu pri Halleju, Schniker v Hamburgu, Eugenius Casparini v Görlitzu [Sl. 3] idr., dokler niso prišli do tiste popolnosti in vzvišenosti, v kateri jih danes občudujemo.

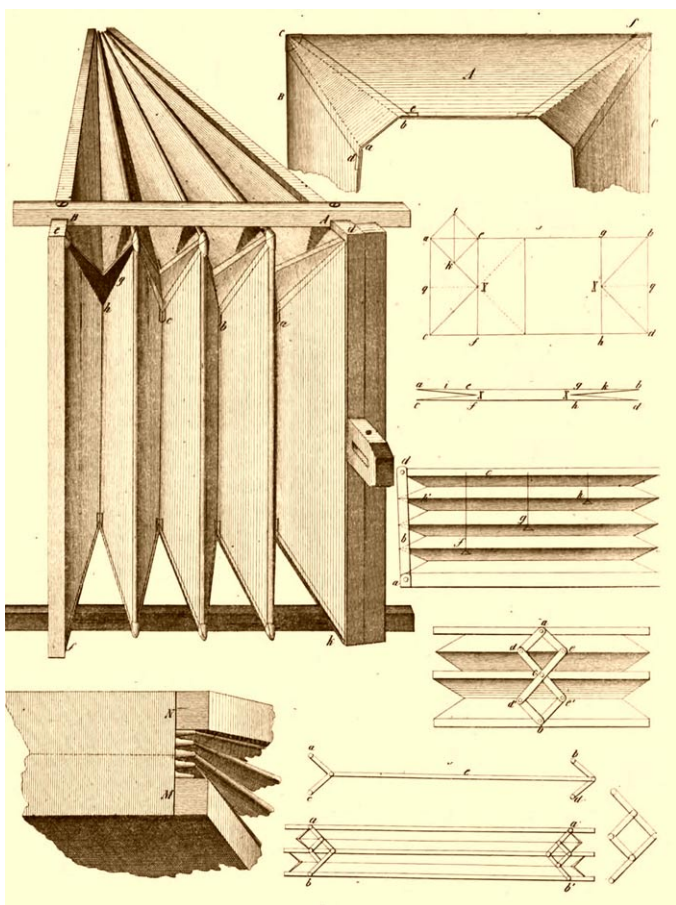
Imenovati vse tiste možje, ki imajo zasluge pri tem izpopolnjevanju od leta 1700, bi bilo zaradi omejenega prostora nemogoče. Zato napotim tiste, katerim se zdi to vredno, na dela tistih mož, ki sem jih na začetku imenoval.

II. Zunanost orgel

1. *Ohišje* ali obleka notranjih orgelskih delov imajo dvojni namen, da zaščitijo piščali in mehaniko pred prahom, mokroto in drugimi nadlogami ter kolikor mogoče olepša cerkev. Zato jo mora spreten mizar tako narediti, da vse orgelske dele z največjo varčnostjo s prostorom popolnoma zapre ter kiparju in zlatarju pusti čim več prostora za okusno okrasitev, ki pa ne sme biti preveč obložena. Na drugi strani pa mora orglar prospektne ali pročeljne piščali (tiste kositrne piščali, ki stojijo na zidku ohišja in so vidne

Sl. 5. Tipke. Praetorius XXVII. Sl. 6. Reg. potegi. Töpfer XV.

Sl. 7. Različni tipi in oblike mehov. Töpfer LVII.

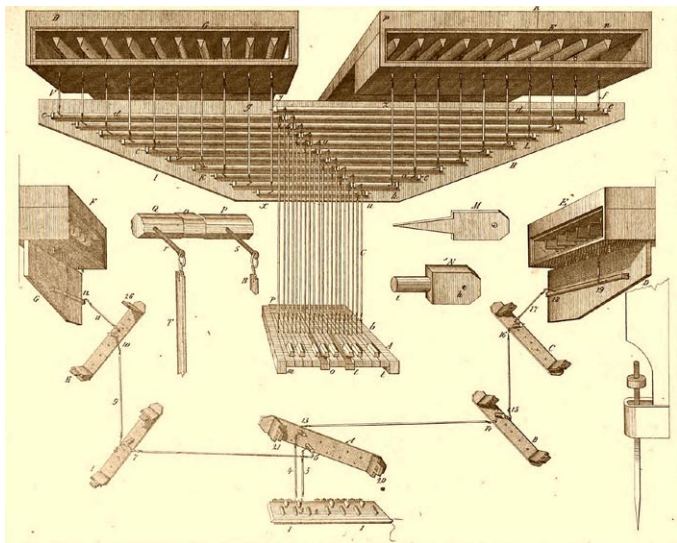
iz cerkve) tako razporediti, da stojijo v enakomernih stopnicah. Prospektne piščali so čestokrat slepe, to pomeni, da niso povezane z nobeno tipko (*clavis*); vendar je bolje, da tudi te pojejo, kajti slepe piščali pomenijo zapravljanje materiala in denarja; to se da s primerno mehaniko preprečiti.

2. *Klaviature in registrski potegi*. Klaviatura ali tastatura se imenuje tista vrsta delov, ki jih s prsti ali nogami pritiskamo, da pridemo do zaželenega tona. Klaviaturo za roke imenujemo manual [Sl. 4], za noge pa pedal. Če imajo orgle dva manuala, se zgornji imenuje prsno piščalje, spodnji pa spodnje piščalje ali glavni manual. Številni napačno imenujejo zgornji manual ali prsno piščalje pozitiv, ker se večina piščali, ki se z igranjem oglašajo, nahaja v posebni, za ali pred klaviaturo stoječi orgelski omari, katero za razlikovanje imenujemo pozitiv. Posamezne dele klaviature imenujemo tipke [Sl. 5], ki se delijo v spodnje in zgornje. Spodnje tipke so obložene z lističi iz bele kosti ali slonovine in sestavljajo glasbeno abecedo: c, d, e, f, g, a, h; zgornje tipke pa so oblečene z ebenovino ali črno pobarvanim lesom in stojijo nekoliko višje od spodnjih tipk. (Pri starih orglah je večkrat ravno obratno: spodnje so temne, zgornje pa svetle.) V pedalu se razlikujejo zgornje tipke od spodnjih po dvignjenem položaju. Stare orgle imajo tako imenovano kratko oktavo, to je, skrajne tipke na levi strani si ne sledijo v tem redu c, cis, d, dis, e, f, fis, g, gis, a, ais, h, ampak v naslednjem redu: c, f, d (zgornja tipka), g, e (zgornja tipka), a, ais, h.

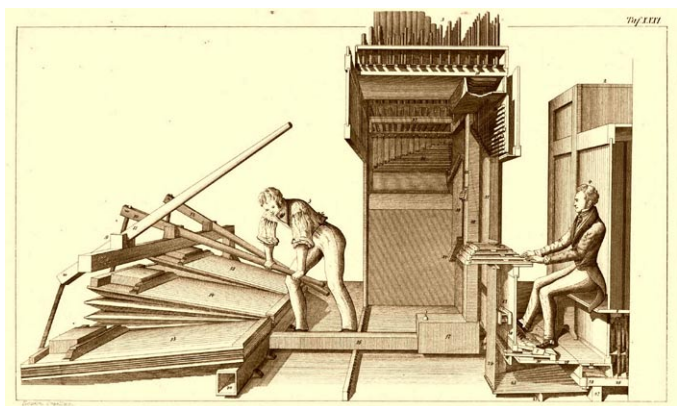
Registrski potegi so tisti leseni deli ali gumbi, ki se nahajajo na obeh straneh [Sl. 6], včasih tudi pod ali nad klaviaturo. Ene ven potegnemo in (kakor hitro jih več ne potrebujemo) nazaj potisnemo, druge pa pomikamo. Z njimi lahko poljubno spremenimo zvočno barvo tonov, to je, da igramo tiho ali močno, nežno ali krepko. Narejene so iz lesa ali kovine.

3. *Mehovi in zunanji sapni vodi*. Mehovi [Sl. 7] so najbolj pomemben sestavni del vsakih orgel, kajti le oni zmorejo dati piščalim potrebno hrano za proizvodnjo zvoka, to je sapo. Obstajajo tri vrste mehov, namreč:

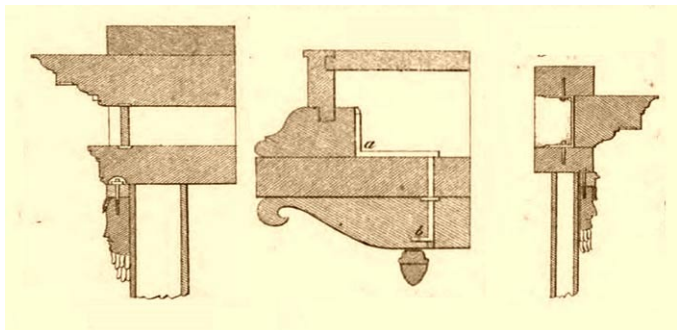
Zajemalni meh imenujemo dva drug nad drugim ležeča mehova, ki sta po obliki in izdelavi podobna običajnemu kovaškemu mehu; zgornji meh tisto sapo, ki jo dobi od spodnjega, pošilja v piščali. Mehova imata skupno negibljivo desko. Sapa, ki jo dobimo s pritiskom na vzvod, gre iz spodnjega v zgornji meh. Ta meh uporabljamo tam, kjer je ni prostora, npr. pri manjših sobnih orglah ali lajnah.

Sl. 8. Mehanika in razdelilna plošča. Töpfer XXIV.

Sl. 9. Mehač, organist in orgle v prerezu. Töpfer XXXI.

Sl. 10. Izgled nekaterih delov omare v prerezu. Töpfer XXXIII.

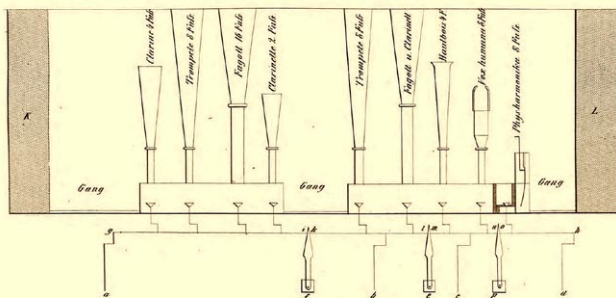
Nagubani meh je prav tako zelo podoben kovaškemu mehu in zato ni priporočljiv, ker se pri pogostem pregibanju usnje izrabi in so potrebna pogostna popravila. Tudi pri raztezanju in krčenju posameznih gub nastane neenakomerna sapa, ki povzroča neprijetne udarce v tonih. Najbolj priporočljiv pa je:

klinasti ali zabojni meh, sestavljen iz spodnje in zgornje plošče iz suhe in brezgrčne smrekovine v debelini od enega do dveh palcev. Spodnja plošča je pritrjena na ogrodje meha, zgornja pa se giblje po ogrodju gor in dol. Med obema se nahajajo deske, ki so z usnjem pritrjene na plošči in med seboj in so izrezane v prikazani obliki (Fig. 3 in 4).

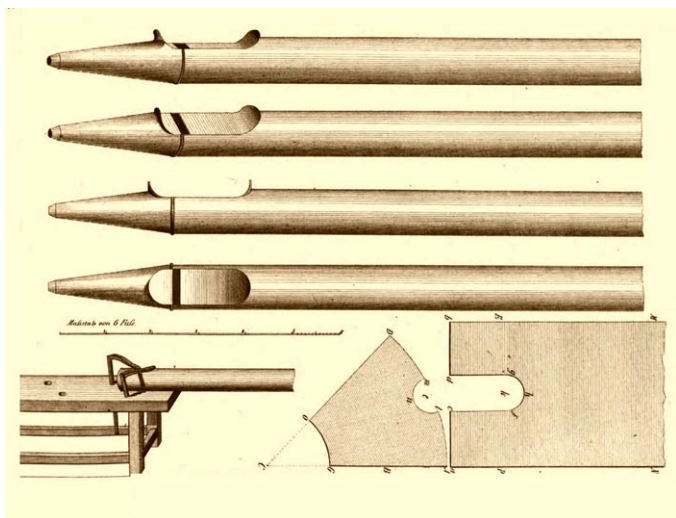
Vsaka plošča ima štiri deske, od katerih dve prideta po dolžini in dve po širini. Vendar delajo tudi take klinaste mehove, kjer ima vsaka plošča v gubah samo tri prečne deske, Tako prideta dve po dolžini in ena po širini. Delajo pa tudi take napete mehove. Oblika daljše prečne deske je torej naslednja (Fig. 5; Fig. 6 in 7 kažeta obe obliki klinastega meha). Pri tem načinu ima zgornja deska podaljšek.

Ti mehovi so najbolj koristni, ker pošiljajo enakomerno sapo, od katere je odvisna enakomernost tona. Da dosežemo najbolj natančno enovito sapo, moramo izmeriti sapo posameznih mehov z zračno tehtnico. Tako eden kot drug meh morata nuditi enako močno sapo, vsi skupaj pa morajo dati isto zračno moč (ne več ne manj) kot vsak posebej; to je dokaz, da z množenjem števila mehov sicer dobimo več sapa, vendar isto moč in učinek kot vsak posamezni meh. V ta namen vtaknemo (Fig. 8) odprto cevko zračne tehtnice v vrtino, ki je v ta namen zvrtna na glavnem zračnem vodju. Ko na lahko pritisnemo na meh, se voda v tehtnici dvigne in se na lestvici pokaže pritisk sapa (kot pri termometru). Postopek ponovimo na drugem mehu, ki mora pokazati isto stopnjo zračnega pritiska kot prvi; tako postopamo naprej, dokler niso vsi mehovi pregledani. Če ima kateri meh premalo pritiska, ga otežimo z opekami, dokler ne doseže zahtevane stopnje. Če ima preveč zračnega pritiska, pa odstranimo nekaj obtežitve. Pritisk zraka merimo takrat, ko je meh padel na polovico. Koliko pritiska mora imeti vsak meh, je težko določiti, ker so lestvice na zračni tehtnici po različnih deželah različne, pa tudi večje orgle zahtevajo večji zračni pritisk. Navadno naj bi meh imel najmanj 20 stopinj in največ 40 stopinj (na lestvici z dunajskimi palci). Povprečje pri srednje velikih orglah bi bilo torej od 25 do 30 stopinj (figura 8; zračna tehtnica v ležečem položaju).

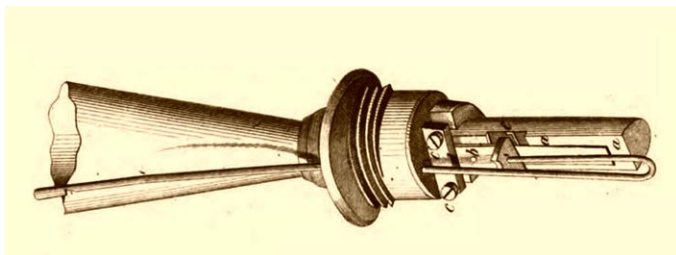
Tako imenovani *crescendo meh* pri fisharmonikah je sestavljen iz dveh plošč, povezani z mehkim usnjem na način vreče. Spodnji del, ki se dviga in pada, ima usnjen sesalni ventil. Čim bolj močno

Sl. 11. Razpored jezičniških piščali istega tona na sapnici s stožci. Töpfer CXXV.

Sl. 12. Štirje pogledi na ustnične piščali in njihov kraj. Töpfer LXV.

Sl. 13. Jezičniška piščal. Töpfer CV. [www.archive.org]

potisnemo spodnji del navzgor, tem bolj močno sapo in ton dobimo; od tod ime *crescendo* meh.

Iz mehov gre sapa po sapnih vodih, ki so sestavljeni iz glavnega kanala in več stranskih kanalov, in so narejeni zrakotesno iz mehkega lesa. Glavni kanal je z zapornim ventilom notranje povezan in dobi sapo z odprtjem tega ventila, ki ga povzroči padec z opekami obtežena zgornja polovica meha. Glavni kanal je po dolžini razdeljen na predele, od katerih je vsak povezan s stranskim kanalom (prav tako iz lesa). Kolikor klaviatur imajo orgle, toliko morajo imeti stranskih kanalov. Kar zadeva njihovo dolžino in širino, se ravna po prostoru na koru in po številu piščali, ki morajo dobivati sapo. Če so predolgi, nastane zaradi oddaljenosti mehov negotov, sunkovit in nesorazmeren ton glede na pritisk tipke; če so preozki, bo ton hripav in tenak; če so preširoki, nastanejo na tonu sunki, ko tipko večkrat dvignemo in zopet pritisnemo. Zato je najbolje, da so kanali tako kratki, kot je le mogoče, in da so za tihe registre ozki, za močne in veliko sape potrebne registre pa široki.

4. *Dohodi k in v orgle* morajo biti tako prirejani, da v primeru trenutne motnje lahko pridemo k vsem orgelskim delom, tudi če je kor poln sodelavcev. Je torej zadeva orglarja, da je s prostorom za omaro in mehove tako varčen, kot le more; zadeva organista pa je, da z odstranitvijo vsiljivih in radovednih ljudi, ki k lepoti bogoslužja ničesar ne doprinesejo, pač pa ga z mrmranjem in hrupom motijo, pridobi potreben prostor. Dohod do notranjosti orgel je skozi sicer zaklenjena ali zapahnjena vrata in skozi tako imenovana lesena polnila, ki se lahko odstranijo, če jih potisnemo navzgor ali na stran.

III. Registri

Z besedo register razumemo vrsto podobnih, največkrat po vsej klaviaturi manuala ali pedala tekočih orgelskih piščali, ki pri potegnjeni ročici in s tem odprto sapo zapoje ob pritisku na tipko. Če je namreč registrska ročica potegnjena, to je, da je določena vrsta piščali odprta za sapo, tedaj zapojejo samo tiste piščali iz celotnega manuala ali pedala z lastnim tonom, prav tako npr. kot brez sprememb igramo na klavirju. Če katero teh registrskih ročic nazaj potisnemo in drugo potegnemo, zapoje druga vrsta piščali z drugačnimi toni. Če sta obe ročici potegnjeni, pa seveda zapojeta obe piščalni vrsti hkrati. Kolikor imajo orgle vrst piščali z lastnim tonom [Sl. 11], toliko imajo registrov. Kar zadeva registre, mora orglavec poznati njihovo delitev, število, kakor tudi ime, izdelavo, ton in uglasitev.

a) *Delitev registrov*. Registre delimo v dve glavni vrsti, namreč: ustnične piščali [Sl. 12] ter jezičniške piščali [Sl. 13]. Prve se zopet delijo v principalne in flavtne registre, obojne pa se delijo v temeljne in pomožne registre.

Temeljni so tisti registri, katerih piščali dajejo resnični ton, ko je tipka pritisnjena. Ko npr. pritisnemo C, se oglasi resnično C, ali c ali c^1 itd. kot njegova oktava. Pomožni registri so tisti, katerih piščali dajejo vsaka drugačen ton od tistega, ki bi moral zapeti glede na pritisnjeno tipko, in sicer ali njeno veliko terco ali kvinto, ali obe hkrati z višjo oktavo. So enostavni, če zapoje le terca ali kvinta, sestavljeni ali miksture pa, če terca in kvinta z oktavo, ali se pomnoži, ko se na eno tipko hkrati oglasijo druge, in sicer v prvem primeru trikratno (terca, kvinta in oktava), v ostalih pa 4– do 20–kratno, glede na to, ali se ti toni bolj ali manj pomnoženo pojavijo, tako pride na en register več vrst piščali, ki se odpirajo z eno registrsko ročico in tako sestavljajo v bistvu celoto, en register. Tako se torej oglasi, če npr. pri pomožnem registru pritisnemo c, ne ta, ampak ali e (pri terčnem registru) ali g (pri kvintnem registru) ali c, g^1 in e^2 hkrati (pri trikratni miksturi) itd. Če kateri register ne gre skozi ves manual, ga imenujemo polovičen. Od omenjenih registrskih zvrsti morajo vsake orgle imeti ustnične registre vsaj v temeljnih glasovih, čeprav jih nima v vseh posameznih; jezičniški registri pa so pogrešljivi in se nahajajo v večjih orglah z več ali manj spadajoči registri.

b) *Število in imena registrov*. Vsaka od omenjenih registrskih zvrsti obsega več posameznih registrov, katerih skupno število more priti do sto. V nekaterih orglah jih ne pride veliko, so pa glede na velikost orgle različno cenjene. Razlika med posameznimi registri, kakor tudi med registrskimi zvrstmi temelji deloma na načinu izdelave, deloma na tonih deloma na namembnosti. (Primerjaj poznejši seznam registrov.)

c) *Izdelava registrov*. Piščali, ki sestavljajo registre, so različnih oblik. So iz lesa ali kovine, valjaste ali štirioglate, konične ali piramidne, zgoraj odprte ali pokrite ali polpokrite ali pri pokrovu nekoliko odprte ali pa ima pokrov cevko; so lahko široke ali ozke, dolge ali kratke ali nekaj srednjega. Širino piščali računamo v palcih; največja znese 18, najmanjša $1/8$ palca; zelo pomembna je dolžina (višina) piščali, ki jo računamo v čevljih: od 1 palca do 32 čevljev. Razmerje piščalne širine z dolžino se imenuje menzura. Pri piščalih razlikujemo cev, režo in nogo; poleg drugih enkrat tako enkrat drugače predstavljenih delih.

d) *Ton registrov*. Različne oblike orgelskih piščali daje vsaki registrski zvrsti samosvoj ton. Različen ton registrov zasluži posebno pozornost, saj pomeni nekaj bistvenega. Razlikujemo

tonsko kakovost in višino. Ton nekega registra je odvisen od materiala, pokrova, menzure in dolžine piščali. Tako npr. kositrne piščali pojejo močnejše in ostreje, lesene pa tišje in mehkeje; popolnoma odprte svetleje, pokrite ali polpokrite pa temneje; kratke ali ozke, ki so ostro rezoče itd. Prijetnost tona je odvisna od oblike, menzure in reže; piščali konične oblike, spodaj široke in zgoraj ozke, in z nizko režo, pojejo mehko in ljubko, ozke in dolge prijetneje od širokih in dolgih. Jakost tona se ravna po materialu, menzuri in reži, – nasprotno pa višina tona po dolgosti ali kratkosti ali pokritosti piščali. V enem registru, ki teče skozi vse tone manuala od C do c^3 , morajo torej piščali od prve naprej, ki poje C, do zadnje, ki poje c^3 , biti vedno manjše, kajti ton pri vsaki tipki navzgor postaja vedno višji. Prva piščal nekega registra je torej v piščalni vrsti vedno največja, zadnja pa najmanjša, čeprav nekatere piščalne vrste, ki stojijo v prospektu, morejo biti zaradi okrasa drugače razporejene, kar lahko opazimo na zunanosti orgel. Če je prva piščal nekega temeljnega registra 8 čevljev visoka, daje pri pritisku tipke C resnični C na klavirju; tak register ima v vseh svojih tonih skozi štiri oktave višino ali obseg klavirja, v katerem so štiri oktave od C do c^3 (pri enaki uglasitvi), tako da npr. F prav tako poje kot F na klavirju, ali ima obseg štirih človeških glasov, od katerih najgloblji doseže C, najvišji pa c^3 . Taki registri so pravzaprav temeljni registri in se imenujejo 8-čveljski, pri katerih je prva ali najvišja piščal 8 čevljev visoka, medtem ko so naslednje po velikosti vedno manjše. Ker 8-čveljski registri dajejo orgelski osnovni ton, so v razmerju do drugih najbolj pomembni in nepogrešljivi.

Če pa je prva piščal temeljnega registra, ki bi morala dati C, le štiri čevlje visoka, torej v tonu višja kot resnični temeljni ton, se pri pritisku tipke C ne sliši C, ampak njegova višja oktava c. Tak register ima torej v nizki legi eno oktavo manj kot 8-čveljski register in zato v visoki legi eno oktavo več, zato tonski obseg seže od c do c^4 ; stoji eno oktavo višje od 8-čveljskega ali od klavirja, obsega malo do trikrat črtano oktavo, tako da se pri pritisku nekega tona sliši njegovo višjo oktavo; pri pritisku na G slišimo npr. g; takšen register imenujemo 4-čveljski. Na enak način začne 2-čveljski register (čigar prva piščal je dva čevlja visoka); pri tipki C že tretjo ali enkrat črtano oktavo in gre do štirikrat črtane, tako da je najvišji ton c^5 ; 1-čveljski pa gre od četrte ali dvakrat črtane oktave do petkrat črtane in ima kot zadnji ton c^6 . prav tako 1/2-čveljski register (najmanjši v orglah) s tipko C začne oktavo, ki je ni več na manualu, namreč trikrat črtane oktave in gre tja do šestkrat črtane oktave, tako da je zadnji ton v višini c^7 .

Če je v nasprotnem primeru prva piščal osnovnega registra višja kot 8-čveljska in torej nižja kot resnični osnovni ton, tako da pri pritisku na C-tipko ne da C, ampak njegovo globljo oktavo, kontra-C. Takšen register ima torej v nižjih legah eno oktavo več kot 8-čveljski, in v višini eno oktavo manj; tako je obseg od kontra-C do c^2 . Stoji eno oktavo nižje od 8-čveljskega. Kontra-velika oktava vsebuje malo in enkrat črtano oktavo, tako da se pri pritisku nekega tona oglasi njegova nižja oktava. Tak se imenuje 16-čveljski register. Na podoben način začne 32-čveljski register (največji v orglah), čigar prva piščal je 32 čevljev visoka, pri C-tipki s subkontra-oktavo, in gre do male oktave, tako da zadnji ton na desni daje c^1 in pri pritisku kateregakoli tona zazveni dve oktavi nižje. Takšen register ima torej v nižji legi dve oktavi več kot 8-čveljski register, in nasprotno v višini dva manj, tako je obseg od subkontra-C do c^1 . Stoji dve oktavi nižje kot 8-čveljski register ali klavir in vsebuje subkontra-, kontra, velika in mala oktava, tako da se pri pritisku na tipko g oglasi kontra-G.

Kot vidimo, vsi osnovni registri, ki niso 8-čveljski, pravzaprav niso osnovni, pač pa oktavni registri, kajti noben ne daje tona, ki ustreza tipki, ampak njegovo višjo ali nižjo oktavo in torej ne osnovo orgelskega registra; ne dajejo torej tonov, v katerih je inštrument v štirih navadnih oktavah, temveč od velike oktave do dvakrat črtane oktave. Morali bi jih imenovati oktavni registri. S pomočjo teh različnih osnovnih registrov dobijo velike orgle pri štirih ali petih resničnih oktavni vrstah v manualu in dveh v pedalu tonski obseg od šest do sedem, večje celo deset oktav, česar nima noben drug inštrument, ki je tako v višini in nižini tako velik, kolikor more človeško uho zaznati. Najvišje in najnižje oktave, namreč od štiri- do šestkrat črtane in kontra- do subkontra oktave, niso potrebne za melodije, ampak le v harmoniji.

IV. Seznam običajnih orgelskih registrov glede na tonsko velikost, strukturo in lastnosti

Acuta (vox), iz latinščine, to je, koničen, ostro pojoči register.

Aequal. Označba kaže, da ima register 8-čveljsko tonsko mero.

Angelica (vox), angelski glas, prijeten, vendar zdaj zastareli 8-čveljski jezičnik. Zdi se, da je register starejša oblika registra vox humana.

Aperta (vox, tibia) se imenuje odprt register ali odprta piščal.

Balgregister [register za meh] je pomožni poteg, ki odpre ali zapre meh, da bi nepoklicani ljudje ne imeli dostopa do orgel.

Bass. To ime dobijo vsi registri, ki sodijo k pedalu, npr. Principal-Bass, Sub-Bass ipd.

Bombard, Bombardo, Bombardon je jezičnik, narejen iz kositra,

kovine ali lesa; v manualu se pojavi kot 4–, 8– in 16–čveljski, v pedalu ravno tako 16–, pa tudi 32–čveljski.

Bordun so iznašli na Holandskem in je povsod znan flavtni register iz lesa, ki ga v manualu srečamo kot 16–čveljski register. Če je register razmeroma široko menzuriran, daje zaradi debelega in polnega tona manualu izredno težo in dostojanstvo; zato ga smemo koristno namestiti tudi v manjših orglah.

Clairon (francosko) je nekoliko ožje menzurirana, vendar svetleje pojoča trobenta kot običajna 8–čveljska. V pedalu ga srečamo samo kot 4–čveljskega.

Clarinet je jezičnik, v manualu 8–čveljski, ki naj bi posnemal istoimenski pihalni inštrument.

Contra. Latinska beseda, ki pomeni proti; če stoji pred imenom nekega registra, pomeni njegovo globoko lego, npr. Contra–Bass (tudi Major–Bass), Contra–Posaune ipd.

Coppel (iz latinščine copula, vez) je beseda, ki ima več pomenov. Coppel pomeni: 1. Orgelska priprava, s katero povežemo dva ali več manualov ali manual s pedalom; prva se imenuje manualna, zadnja pa pedalna zveza; 2. Coppel je resničen register, namreč tako imenovana coppel–flavta, ki je ohranila staro ime. Ta coppel–flavta je običajen pokrit 4–, 8– ali 16–čveljski register. Ima zelo mehke ton in sodi v manual. Kot 16–čveljski se imenuje Groß–Coppel; kot 8–čveljskega ga včasih srečamo z imenom copula major, 4–čveljskega pa copula minor.

Cornett je sestavljen register zelo široke menzure. Vtis dobro disponiranega cornetta je zelo poln, intonacija močna in glas podoben rogu. Register dobro služi pri koralih, če hoče organist melodijo ostro poudariti, medtem ko z levo roko na nežno registriranem manualu igra potrebno harmonijo. V starejših orglah ga srečamo 5–vrstnega: 8–, 4–, 2 2/3–, 2– in 1 3/5–čveljskega ali 4–kratnega: 8–, 4–, 2 2/3– in 1 3/5–čveljskega ali 3–kratnega: 4–, 2 2/3– in 1 3/5–čveljskega.

Cimbel, cimbale, tudi **Mixtura acuta**, je sestavljen register, ki je nekoliko ožje menzuriran kot principal določenega manuala. Zvočna barva tega registra je tenka, a svetla. Cimbel je najmanjši med ostrimi glasovi, pri katerih najnižja vrsta ne sme biti nižja od 1 čevlja.

Divinare (iz latinščine divinus: božanski) je pokrit 4–čveljski flavtni register. Intonacija tega registra mora biti glede na ime zelo lepa.

Dolce je 8–čveljski kovinski register, ki ima izredno mehke tonske značaj.

Doppelflöte [dvojna flavta] je znan flavtni register, navadno iz lesa, v manualu 4– in 8–čveljski, v pedalu tudi 8–čveljski z imenom Doppelflötenbass.

Dulzflöte, Flauto dulcis [mehka flavta] je ozko menzuriran odprt flavtni register, iz lesa, 4– in 8–čveljski, prikupnega in prijetnega tona. V pedalu je ta register 16–čveljski in se imenuje Flautone [velika flavta].

Echo je sestavljen, če je enojen, iz ene same vrste mehkega flavtnega registra, postavljenega za orglami; sapa pride do njega po dolgih konduktih. V primeru, da dvomane orgle nimajo odmevnega piščalja, lahko postavimo ta register; če imamo na enem manualu številne močne registre, na drugem manualu pa enega ali dva ali mehka pokrita registra, lahko ravnokar izveden stavek ponovimo.

Fagott, včasih tudi **Dulcian** imenovan, je prijeten jezičnik 8– in 16–čveljski v manualu in pedalu; lahko je iz kositra, kovine ali lesa.

Flauto, flavta. S to oznako razumemo v širšem pomenu besede vse registre, ki niso jezičniki, v ožjem pomenu besede pa najbolj znan, navzoč v vsakih orglah, nežen in mehek register, ki naj bi posnemal flavtni ton in se zato imenuje flavta. Je pokrit register, navadno iz lesa, v manualu 8–čveljski z imenom flaut maior (velika flavta) ali Großgedakt, 4–čveljski pa flaut minor (mala flavta) ali Kleingedakt. V pedalu se ta 8–čveljski register po navadi imenuje Flötenbass ali flavtni bas.

Flauto amabile (ljubka flavta) ima nekoliko ožjo menzuro kot navadna pokrita flavta, vendar jasen ton in je lahko 8– ali 4–čveljska.

Gedakt, je register s pokrovom. S tem izrazom razumemo v širšem pomenu besede vsak pokrit ustnični register, v ožjem pomenu besede pa v vsakih orglah stoječi register, po navadi iz lesa, mehko pojoč, vendar poudarjajoč gostoto orgelskega tona po registru tega imena. Velikost tega registra je zelo različna; lahko ga srečamo v 1–, 2–, 4–, 8–, 16– in 32–čveljski obliki.

Gedaktflöte je ljubko intoniran pokrit, 16–, 8– in 4–čveljski register.

Gemshorn [gamsov rog] je splošno znan, poraben in zelo prijeten flavtni register, čigar cev ima koničasto obliko. Včasih imajo piščali brke na obeh straneh reže. Register srečamo v manualu v 8–, 4–, 2– in 1–čveljski obliki; zadnja dva včasih kot Supergemshorn, v pedalu 16–čveljskega, ko se imenuje Gemshornbass.

Grob und Groß. Obe besedi se vežeta na velikost ali menzuro registra, pred katerem stojita.

Harmonica je register nežne intonacije; navadno je v odmevnem piščalju.

Hellpfeife, odprt 8–čveljski flavtni register posebno svetlega tona.

Hohlflöte, Hohlpeife [votla flavta] je odprt, široko menzuriran flavtni register, navadno iz lesa, v 16-, 8-, 4-, 2- in 1-čveljski obliki, pri zadnjih dveh primerih tudi Stifflöte imenovan. Ton je poln in vendar prijeten.

Holzflöte je 8-čveljski flavtni register iz lesa.

Human pomeni toliko kot ljubek, od tod Humangedakt, ki je ljubek, prijeten, pokrit register. Navadno ima 8-čveljsko obliko.

Jubal, Jubelflöte je odprt flavtni register, 8- in 4-čveljski. Se zdi, da je ta register imenovan v čast Jubalu (Lamehovemu sinu), ki je po 1 Mz 4,21 »oče vseh godcev na citre in flavto«, torej iznajditelj glasbe.

Jula so včasih imenovali 8-čveljsko konično flavto.

Kurze Flöte, 4-čveljska, iz kovine, je največkrat pokrita.

Larigot. Register je istoveten z 1-čveljskim Schwinglom ali odprt 1 1/3-čveljski kvintni register, iz kositra ali kovine, ima široko režo in prodoren ton.

Manualkoppel je naprava, ki med seboj veže dva ali več manualov.

Mikstura, oster in sestavljen register, je znan register principalne menzure, ki nastopa v vseh orglah in je iz kositra ali kovine, vedno sestavljen; navadno repetira na enočrtani in dvočrtani oktavi. Če hoče biti ta glas smotrni in se razlikovati od drugih vrst mikstur, mora biti sestavljen iz oktavnih in kvintnih vrst, npr. iz 1 1/3 in 1 ali iz 1 1/3, 1 in 2/3, če je mikstura trivrstna. Miksturo najdemo 3-, 4-, 5-, 6-, 7-, 8-krat, v starih orglah celo 10-, 12-, 16- in večkrat v manualu in pedalu, kjer se včasih imenuje velika mikstura. Tako mnogokratna mikstura je nadvse nenamenska, kajti preostali glasovi orgel zaradi strašnega kričanja take miksture, ki navadno temelji še na majhnih piščalnih vrstah, izgubijo svojo resnost in dostojanstvenost, saj s tem orgelski ton ne postane močan, temveč deluje na uho le kričeče in dušeče. Nasprotno pa ni mogoče dovolj ceniti vrednosti dobre, pravilno disponirane miksture; kot vsi mešani glasovi ima namreč namen, da prihrani prostor v orglah in stroške za vgradnjo posebnih registrov ter omogoči hitrejše spreminjanje registrov, orglam pa daje polnost in moč, ostrino in določenost, globljim tonom zaokroženost in jasnost, orgelskemu tonu nasploh pa srebrni zvok.

Musikgedakt je znan, pokrit 8-čveljski flavtni register, ki se zaradi nežnega tona uporablja za spremljavo inštrumentalne glasbe.

Nachthorn (Pastorita) je pokrit, včasih tudi odprt flavtni register v 8-, 4-, 2- in 1-čveljski obliki v manualu in pedalu ter prijetne intonacije. Ta register, ki je zaradi zvoka podoben rogu, imam širšo menzuro kot quintaton.

Oboa je prijeten jezičnik z valjastim ali ozko menzuriranim lijestim odmevnikom iz kositra, kovine ali lesa; v zadnjem primeru je možno, da so jezički iz slonove kosti. Register sodi v manual, kjer ga navadno srečamo v 8-čveljski obliki.

Octava ali oktava je register, ki ga srečamo v vsakih orglah brez izjeme; je odprt ustnični register enake menzure kot principal, h kateremu sodi in se ozira na njegovo velikost, srečamo ga v 16-, 8-, 4-, 2- in 1-čveljski obliki. V pedalu se oktavni registri imenujejo oktavni bas; srečamo ga npr. kot oktavni bas 16- ali 8-čveljski, superoktavni bas 4-čveljski. Oktavni registri so praviloma narejeni iz kositra ali kovine; lahko pa srečamo tudi 4-čveljski oktavni bas iz lesa.

Offenflöte [odprta flavta] je odprt flavtni register iz lesa v 8- in 4-čveljski obliki, ki ima zamolkel in moten glas.

Phisharmonica je jezičnik iz novejšega časa, mehke intonacije. Omenjeni register harmonika se od tega zelo mali ali skoraj nič ne razlikuje.

Portunal je zelo prijeten, odprt flavtni register, v manualu 8- ali 4-čveljski, navadno iz lesa, piščali so zgoraj nekoliko širše kot spodaj. V 4-čveljski obliki se v nekaterih okoljih pojavi pod imenom flaut traverse (prečna flavta).

Posaune (Trombone) je zelo znan orgelski register, ki naj bi posnemal pozavnin ton. Če ga pravi mojster naredi, velja na splošno za najmočnejši in najlepši pedalni jezičnik. Srečamo ga v 8-, 16- in 32-čveljski obliki; zadnja oblika včasih dobi ime kontrapozavna. Odmevniki tega registra so po navadi iz lesa v obliki štirioglate piramide; vendar srečamo tudi drugače zasnovane odmevnike.

Principal je povsod znan register, ki ga srečamo v najmanjših orglah in čigar piščali so narejene iz zelo dobrega materiala, večkrat s dvignjenimi ustnicami in dolgimi nogami, svetlo zglajen, stoji na orgelskem pročelju, okusno razporejen in je najlepši orgelski okras. Principal je najpomembnejši in najizvrstnejši register celotnih orgel; vsi drugi registri so glede menzure in intonacije odvisni od njega. Je odprt ustnični register, ki je lahko različno intoniran. Temu registru glede na kakovost menzure orglarji lahko dajo poln, pompozen in močan ton ali pa šepečo, mehko in ljubko intonacijo. V večjih orglah ima vsak manual svoj principal. Srečamo ga v 2-, 4-, 8-, 16- in 32-čveljski obliki. Po navadi je v manualu 8-čveljski principal, čeprav ni vedno 8-čveljska piščal v prospektu, ampak začne z G ali A ali celo malim c. V tem primeru spodnja oktava iz lesa navadno stoji v notranjosti omare. Glede na principal je določena tudi velikost orgel; če je največji principal 32-čveljski, potem so orgle 32-čveljske; če je principal 16-čveljski, potem so orgle 16-čveljske itd.

Querflöte, Flauto traverso, Flaut allemande [prečna flavta] je ustnični register posebno prijetne intonacije, ki naj bi posnemal ton resnične flavte. Normalno so piščali iz hrastovine, hruškovine ali javorjovine, včasih iz kositra ali kovine.

Quinta je v vseh, čeprav ne v najmanjših orglah, v manualu in pedalu navzoča kot pomožen register, ki večkrat nastopi odprt ali zaprt. Velikost kvintnega registra je $10\ 2/3'$, $5\ 1/3'$, $2\ 2/3'$ in $1\ 1/3'$ in je odvisna od principalnega registra. Piščali so navadno iz kositra ali kovine.

Quintadena (Quintaton) je znan pokrit flavtni register iz kositra, kovine ali lesa v 16–, 8–, 4– in 2–čveljski obliki v manualu in pedalu, pri tem zadnjem je navadno 16–čveljski, včasih pa tudi 8–čveljski. Ko se pojavi kot 16–čveljski, se imenuje Quintatonbass, Großquintaton. Njegova intonacija je na edinstven način rezoča in karakteristična, pri kateri slišimo poleg osnovnega tona še tiho kvinto nad oktavo; tako je nastalo ime Quintatön, Quintgetön.

Regula se imenuje vsaka registrska ročica, zato je regula mixta mikstura, regula primaria pa principal.

Rohrflöte [ceвна flavta] je zelo prijeten in uporaben flavtni register iz kositra, kovine ali lesa, ki je sicer pokrit, vendar ima v pokrovu cevko, zaradi katere zvok postane svetlejši kot pri navadnih pokritih registrih. Cevna flavta je lahko 16–, 8–, 4–, 2– in 1–čveljska v manualu ali pedalu.

Salicional je eden najlepših orgelskih registrov, ki ga sicer srečamo v številnih orglah, vendar pogosto le po imenu in ne po njegovem svojstvenem značaju. Je odprt flavtni register ozke menzure; zato so piščali nekoliko daljše kot pri katerem drugem odprtem široko menzuriranem registru; včasih so v zgornjem delu nekoliko širše kot pri labijih; zaradi težjega intoniranja, posebno v spodnji in srednji oktavi, jim naredijo brke. Če register pride iz rok resničnega mojstra, je izredno nežen in prijeten; zdi se, kot da bi prihajali od daleč toni vrbove piščali, ki jih spomladi otroci naredijo iz vrbovega lubja; od tega je nastalo tudi poimenovanje tega registra. Po navadi ga srečamo iz kositra ali kovine; večje piščali pa so tudi iz lesa. Register lahko ima 4–, 8– in 16–čveljsko obliko tako v manualu kot v pedalu, pri katerem se imenuje Salicet–bass.

Spitzflöte [konična flavta] je znan odprt flavtni register prijetnega tona, ki ima konične piščali; iz tega je ta register od podobnih zvrsti obdržal in ohranil izključno ime. Register srečamo v manualu v 8–, 4–, 2– in 1–čveljski obliki, v pedalu pa 8–čveljski kot Spitzflötenbass.

Suabile je 8–čveljski flavtni register prijetne intonacije, ki je zelo primeren za mehka in počasna predvajanja.

Subbass [subbas] je splošno znan pokrit 16–čveljski pedalni

register široke menzure, ki ga srečamo skoraj v vsakih orglah, ki imajo pedal. Kot pri večini pokritih registrih, je zvok tega registra sicer tih, kar se kaže predvsem pri najnižjih tonih, v povezavi z drugimi pedalnimi registri pa nudi posebne učinke. Subbas, ki pomeni bas 8-čveljskemu pokritemu manualnemu registru, je primeren v povezavi z 8-čveljskim pokritim pedalnim registrom za tiho basovsko spremljavo.

Tertia, Terz [terca] je stranski register iz kositra ali kovine, in sicer odprt flavtni register v $3 \frac{1}{5}$ - ali $1 \frac{3}{5}$ -čveljski obliki, principalne menzure. Slišimo, kot že ime registra pove, na vsaki tipki namesto lastnega tona njegovo veliko terco; torej na c ton e itd.

Tibia pomeni piščal ali flavto.

Trombete, Tromba, Tuba [trobenta] je zelo znan in uporaben jezičnik iz kositra, kovine ali lesa v 16-, 8- in 4-čveljski obliki v manualu in pedalu. V manualu je najmočnejši in najlepši jezičnik. V manualu je trobenta navadno 8-čveljska; v velikih orglah je včasih 8-čveljski pridejana še 16-čveljska; v tem primeru je navadno tišje intonirana in naredi izreden vtis.

Untersatz, Major ali **Major-Bass**. V pedalu velikih orgel pogosto srečamo ta pokriti labialni register v 32-čveljski obliki, iz lesa in široke menzure, ki daje pedalnemu tonu polnost, resnost in vzvišenost, in sestavlja bas k 16-čveljskemu bordunu v manualu.

Viola je odprt 8- ali 4-čveljski flavtni register ozke menzure, čigar ton posnema staro violo (da braccio). Kot kvintni register nastopi včasih pod imenom kvintna viola ali odprta kvinta flavta.

Viola di Gamba (nožno godalo) ali **Gamba** je eden najlepših orgelskih registrov, in sicer je odprt flavtni register še ožje menzure kot basovski salicet. Intonacija tega registra je bolj prijetno rezoča od saliceta. Zaradi počasne izgovorjave gamba ni primerna za hitre pasaže, ampak le za počasna in vezana predvajanja.

Violon, Violone, Violonbass je eden najbolj znanih in najlepših pedalnih registrov, in sicer odprt, ozko menzuriran, čigar piščali so navzgor nekoliko širše; zaradi izgovorjave so po navadi narejene iz smrekovine ali borovine. Tonska jakost tega pedalnega registra stoji v sozvočju s kontravolonom in ima 16-čveljev.

Violoncello je prejšnji register v 8-čveljski izvedbi.

Vox humana [človeški glas] je jezičnik, ki naj bi – kakor že ime pove – posnemal človeški glas. Register srečamo z odmevniki iz kositra, kovine ali lesa različnih podob in struktur. Vox humana je nastala iz registra Bärpfeife in so ga najprej naredili na Nizozemskem, zato so jo prej imenovali holandska vox humana.

Waldflöte je odprt, široko menzuriran flavtni register iz kositra, kovine, včasih tudi iz lesa v 8-, 4-, 2- in 1-čveljski obliki.

Intonacija tega registra ni nič posebnega, saj je široka, lesena in votla. Register srečamo tudi z imenom Waldquinte v 5 1/3– in 1 1/3–čeveljski obliki.

Zartflöte [nežna flavta] je ime registra, ki ima zelo ozko menzuro in ozko režo; piščali so narejene iz čistega angleškega kositra. Register gre od c^1 navzgor do najbolj nežnega pokritega registra.

V. O orgelski registraciji

Prava namembnost in okusno sestavljanje registrov so lastnosti, ki si jih mora osvojiti vsak organist. Kakor spreten slikar izbere prave barve ter inštrumentalni komponist uporabi značilnosti različnih inštrumentov in razdeli posamezne partije na določene skupine, prav tako mora organist pri svojih orglah, ki predstavljajo pravi orkester, s primerno in dobro presojo izbrati prave registre. Sem sodi poznavanje značaja in jakosti tona posameznih orgelskih registrov, k čemur prejšnje poglavje služi kot uvod in se priporoča prijateljem orgelske igre v študij. K najbolj uporabnim registrom za spremljanje petja sodijo tisti, ki se najbolj prilegajo človeškemu glasu in so z njim v sozvočju, namreč vsi 8-čeveljski, v pedalu pa 16-čeveljski registri, ki dajejo osnovo 8-čeveljskim registrom v manualu. K srednje močni registraciji in potegnjenim registrom sodijo še stranski registri. Če pa hočemo orgelskemu tonu dati večjo ostrino, potegnemo še sestavljene registre ali miksture.

Prav tako se bo pameten organist pri različnih cerkvenih slovesnostih držal primerne registracije. Pri resnih praznikih, kot so postni obredi, prošnji dnevi, spomini rajnih, pogrebi, in sploh pri žalnih dogodkih, bo organist v manualu manjših orgel izbral 8-čeveljske in mehke, pokrite 4-čeveljske registre; odprt 4-čeveljski register, npr. oktava, bi premočno izstopal in bi resno intonacijo zmotil. V pedalu lahko uporabimo 16- in 8-čeveljske registre.

Pri zahvalnih in veselih slovesnostih, npr. božič, velika noč, vnebohod, binkošti, sv. Rešnje telo, Marijini prazniki, sploh pri vseh veselih dogodkih, lahko poleg izbranih osnovnih in stranskih registrov za vstop in izhod pri slovesnostih, kakor tudi za pred- in poigre uporabljamo še miksture. – Pri navadnih nedeljskih bogoslužjih se mora organist ravnati po besedilu izbrane pesmi. Če pesem vsebuje žalostne misli, lahko glede na lastnosti orgel registrira kot pri žalnih slovesnostih; če pa pesem govori o zaupanju v Boga ali ima prošnjo vsebino, lahko ohrani izbrane registre in vključi zveze, če so na voljo; prav tako lahko v pričakovanju prošnje v zadnji vrstici vklopimo stranske registre. Pri bogoslužnih srečanjih, kjer ni velikega obiska, se nedvomno priporoča nežna registracija.

Naklonjen bralec bo s temi skromnimi nasveti zadovoljen. Pri večji raznovrstnosti orgelskih registrov in njihovem izboru, deloma pri večjih deloma pri manjših orglah je zelo težko, skoraj nemogoče, v celoti določiti ali celo imenoma sestaviti registre; prijateljem in častilcem orgelske igre lahko damo najboljši nasvet, da zunaj bogoslužja spoznate značaj posameznih registrov vaših orgel in skušate uporabiti, kolikor je mogoče, tukaj nanizana pravila. Veselje in ljubezen do umetnosti ter zavzetost za vse vzvišeno in lepo tudi tukaj ne bo ostala brez učinka.

VI. Kaj orglam škoduje?

Čim bolj je mehanizem nekega stroja zapleten, toliko bolj je podvržen spremembam in s tem potrebnim popravilom; to še posebno, če je mehanizem sestavljen iz številnih delov. To velja predvsem za orgle, zato je najsvetejša dolžnost vsakega organista, ne samo, da pozna vse škodljive vplive na svoje orgle, ampak da jih zna, kolikor mogoče, tudi odstraniti. Orglam škoduje:

1. Vse, kar nastane po naravnih zakonih, predvsem vse spremembe, ki nenadoma nastopijo kot sprememba vremena, proti čemur slabotni človek nima moči, lahko pa ublaži kvarnost njihovih vplivov ali jih obide. Med naravnimi vplivi je treba posebno omeniti:

a) *Vlaga in mokrota* večkrat povzročita orglam veliko škodo. – Da preprečimo škodljive posledice mokrote [Sl. 14], je potrebno, da že pri izdelavi novih orgel poiščemo najbolj primerno lokacijo, kjer bi se te učinke dalo najlažje preprečiti. Zato ne smemo orgel tako postaviti, da bi se s hrbtom dotikale zidu. Če pa že mora biti, naj se namesti lesena obloga, s katero se vlaga zadrži ali celo prepreči. Posebno skrb zasluži mehovi.

b) *Prepih* je orglam tudi škodljiv, predvsem jezičnikom, ki se zaradi te nevšečnosti bolj ali manj razglasijo.

c) *Sončni žarki in vročina* so tudi kvarni, pri čemer ni trpi le orgelska uglasitev, ampak delujejo pogubno na orgelske dele. Sončni žarki so namreč prospektnim piščalim škodljivi, ker jih raztezajo, pri čemer je uglasitev v primerjavi z v orglah stoječimi piščalmi, ki jih sončni žarki ne dosežejo, previsoka. Ta slabost odpade sama od sebe, ko sončni žarki odidejo in se piščali ohladijo. Dobro je, če okna, kjer je mogoče, zagrnemo z zavesami, ki žarke razpršijo in hladno delujejo.

d) *Mraz*, in sicer suh, naredi orglam manj škode kakor vročina in vlaga, in jo včasih celo odstrani, – deluje pa bolj ali manj slabo na orgelsko uglasitev, kajti kakor vročina, kot je bilo povedano, dviga orgelski ton, tako ga mraz zniža.

2. *Prah* in sploh nesnaga zelo škodujeta orglam. Prah je zelo nevaren, predvsem za manjše kositrne piščali [Sl. 15]. Da bi mogli čim bolj mogoče zmanjšati njegov kvarni vpliv, je treba pri pometanju in čiščenju cerkve tla poškopiti z vodo, da se prah ne zmeša in ne gre v višino. Pri čiščenju, posebno orgelskega kora, je treba pometati mehko in počasi, da prah ne gre v višino. Tudi je dobro, če med pometanjem igramo na orgle, da zrak, ki prihaja iz piščali, tisti prah, ki se hoče v piščal usesti, nazaj potisne. Zato je potrebno, da omaro z mehkom ali sploh ves prostor, kjer ležijo mehovi, ohranimo v čistoči; posebno prostor pod mehovi očistimo vsake nesnage in vsake navlake, ker zajemalni meh lahko te smeti vase posrka.

3. *Živali* so lahko pod določenimi pogoji za orgle škodljive, posebno če je bilo pri posameznih delih izbrano manj kvalitetno blago. V tej rubriki je treba omeniti lesne črve, miši in podgane, molje, netopirje, muhe, pajke itd. [Sl. 16]

4. *Malomarni* in tisti, ki ne poznajo naravo orgel, posebno pa nepoklicani, potujoči uglaševalci orgel lahko naredijo na orglah veliko škodo.

a) *Ropot in hrup*, sploh vse, kar prinaša tresenje, je treba povsem odstraniti, ker s tem trpi orgelska uglasitev.

b) Tudi *brezvesten in nespreten mehač* lahko naredi orglam veliko škode. Z neprimernim poganjanjem meha kmalu postanejo celotne orgle sunkovite; to napako, ki se vedno bolj javlja, se da odstraniti le s popravilom celotnih orgel. Mehač mora torej pri pritiskanjem meha pozorno preprečiti vsak udarec ali sunek.

c) Končno tudi *organist* lahko v mnogih skladbah orglam škoduje; zato naj se med igro vzdrži vsakega udarca; prav tako naj prepreči divje odpiranje registrov in naj pazi na čistočo pedalne klaviature itd.

Naj bodo več kot 150 let stari verzi, napisani na orglah neke vaške cerkve, na pravem mestu [v nerimanem prevodu]:

Nad manualom:

*Ti tukaj ne igraš zasé,
igraš za ljudstvo in Boga.
Da bo jim igra šla v srce,
bod' resen in preprost in čist.*

Na levi:

*Vedno se mora orgelski ton
skladati z vsebino pesmi.
Zato pusti pesem najprej skozi,
da boš njenega duha zajel.*

Sl. 14. Plesnivost - posledica vlage in mokrote.

Sl. 15. Prah in nesnaga škodujeta predvsem manjšim piščalim.

Sl. 16. Posledice vdora glodalcev.

Na desni:

*Da tvoja igra pevanja
zbejala ne bo grdo.
Zato se dobro premaguj
igraj tako kot pojejo.*

VII. O napakah, ki se pogosto prikradejo v orgle, in o načinu, kako jih odstraniti

Ena od običajnih napak, ki lahko povzroči največje motnje, je tuljenje, brenčanje ali stalno oglašanje enega ali več tonov, čeprav se njihovih tipk ne dotikamo. – Tuljenje nastane takrat, kadar se neki ventil popolnoma ne zapre, s čimer glede na okoliščine večja ali manjša količina sape neovirano preide v piščal potegnjenega registra, ki bolj ali manj močno zapoje. V tem primeru ni mogoče ničesar boljšega narediti, kot pregledati prenose od tipke do ventila. Lahko pa tuljenje nastane: 1. če se dve tipki sprimeta, 2. če so napake v prenosih, ki povežejo tipko z ventilom. Ohlapnost ventilne vzmeti je tudi pogosten vzrok, da ventil popolnoma ne zapre. Takrat je treba vzeti ohlapno vzmet ven ter ji s stegovanjem in ukrivljanjem poskusiti povečati prožnost; lahko pa namestimo še eno vzmet.

Druga napaka pri orglah je nadležno škripanje meha med gibanjem. Vzrok tega je navadno to, da čepi ali klini, ki gredo skozi železne plošče, ki v določeni meri služijo za ravnovesje, ne ležijo popolnoma ravno ali pa niso namazane. Škripanje meha pogosto povzroči trdota usnja, posebno ob prvi pousnitvi; to napako lahko odstranimo samo z novim in boljšim usnjem.

Včasih se tudi zgodi, da je neka piščal v orglah povsem neuglašena. To se praviloma zgodi pri najmanjših in posebno pri odprtih piščalih. Navadno je zaprašitev orgel vzrok te napake, ki jo lahko odstranimo samo s celotno obnovo orgel. Posamezne piščali lahko organist sam z omelom ali majhnim čopičem očisti prah znotraj in zunaj piščali, posebno jedro. Da piščal ne poje, pride tudi od tega, če pride prevelika vlaga ali se je pokrov odlepil. To lahko popravimo, če oba dela znova zalepimo. – Pri piščalih se pogosto javljajo šumljanje, hreščanje, sikanje, frfotanje ipd., ki jih povzroči malenkostno tresenje nekega dela, ki ni v zvezi ne s piščalmi ne z orglami. Okenska stekla, okenski okvirji, vratni tečaji, zapah, celo ohlapno zaprta vrata, kakor reči, ki se tresejo, jih enako uglašen orgelski ton spravi v večjo ali manjšo resonanco. To sozvenenje tujih tonov lahko odpravimo, čeprav ne povsem,

tako da dobro pričvrstimo ohlapne stvari. To ima velik vpliv na kakovost orgelskega tona. Zato moramo biti previdni, preden se lotimo popraviljanja določene piščali, in pregledamo, ali ne vpliva kaj drugega na drugačno podobo tona; ne pustimo se presenetiti, če ne pridemo takoj do pravega rezultata. Če orgle znotraj in zunaj pregledamo, medtem ko tisti ton poje, lahko najdemo moteči vzrok.

K sklepu tega poglavja lahko na kratko omenimo periodično pozornost, ki jo mora organist od časa do časa nameniti svojim orglam. K temu sodi:

1. Naravnanje in privijanje klaviature. Iz izkušnje je znano, da klaviatura iz različnih vplivov podnebja dobi bolj ali manj neravni položaj. Zato je organistova dolžnost, da orgelsko klaviaturo drži vedno v ravni črti. Če imamo klaviaturo, ki ni v ravni črti, odstranimo pultno desko; če hočemo tipko dvigniti, vrtimo usnjeno matico na desno, če pa hočemo tipko znižati, vrtimo usnjeno matico na levo. Če so se na klaviaturi posamezne tipke zvile, je možno doseči vodoravno črto s tem, da z očesom gledamo na tipke na prednjo desko.

2. Mazanje ogrodja, vijakov pri mehu ipd. je treba od časa do časa narediti, sicer bo nastopilo moteče in neprijetno škripanje. Najbolj primerna je tako imenovana krempljeva mast. Tečaji, na katerih se meh premika, kakor tudi vrtine mehovega vzvoda in povsod kjer je trenje med lesenimi deli, je treba namazati.

3. Uglasitev orgel je od časa do časa potrebna; vendar se tega ne sme vsakdo lotiti, ker moramo iti v orgle zelo previdno, da ne naredimo več škode kot koristi. Vsak organist mora imeti toliko veselja in ljubezni do svoje službe in do svojega instrumenta, da pozna vse njegove lastnosti. Tako ne bo slišati pri spremljavi cerkvenega petja nepravilnih tonov. Ne moremo zanikati, da imajo orgle, ki toliko doprinesejo pri povzdigovanju bogoslužja, ponekod za razkošni artikel in jim ne nudijo tiste pozornosti, ki jo zaslužijo. Pomislimo, da so cerkvene orgle in cerkvena glasba sploh zelo primerno sredstvo, ne samo da povzdignemo obred, ampak nas vodijo v kraljestvo svetih misli, – to je, v tisto kraljestvo, kjer biva Pramoč vsega bivanja in delovanja, in uresniči Apostolov izrek, ki pravi: »Vi pa niste v mesu, ampak v duhu!« [Rim 8,9]

Dodatno branje:

Več avtorjev (ur. Edo Škulj). 2002. *Maškov zbornik*.

Knjižnica Cerkevne glasbenika. Ljubljana, Družina.

Edo Škulj. 2005. Kamilo Mašek. V: *Leksikon cerkvenih glasbenikov*, str 219. Ljubljana. Družina.

Zapisi s terena - Koroška 2015

Jurij Dobravec

Vrhe pri Slovenj Gradcu, podružnična cerkev sv. Urbana

L: Podružna cerkev v dolini Žabengrac, ob potoku Selčnica. Srednje majhna cerkev, prezbiterij v nekoliko boljšem stanju, ladja dobesedno pretrgana zaradi močno nagnjenega zvonika. Nevarnost za ljudi! Kor lesen, vendar stene tako razpokane, da bo verjetno padel ob prvem manjšem premiku zvonika.

O: Običajna škatlasta omara Janečkovega tipa, dvojček omare pri sv. Juriju na Legnu v župniji Šmartno pri SG. Bogato okrašena, tudi z zgodnjebaročnimi vrhnjimi rogovi. Ušesa obsežna, še posebej pa s svojimi nesorazmernimi višinami izstopata rezljani podpiščalni pokrov in doslej še nikjer tako visoko nadpiščalno okrasje. Navzgor in navzdol zašiljeni elementi na medpiščalnih stolpih so značilno Janečkovi in jih najdemo na skoraj vseh njegovih glasbilih. Podobno trapezasti zaključek osrednjega piščalnega stolpa. Formula prospekta: 8-7-8.

M: Eden v funkciji, klinast, ohranjen verjetno originalni. Usnje dodano, verjetno novejše. Gonilo na zadnji strani desno, lesena ročica/pedalka; novejša. Povezava z usnjenim trakom. Drug meh zgoraj nad prvim, v podnožju omare; še ne pregledano, kakšno vlogo ima sedaj, vsekakor pa sta bila v osnovi oba funkcionalna.

I: Zadaj, na polički. Pokrije se s pravokotno izdelanim pokrovom, ki se vtakne v vodoravne utore in pokrije celotno klaviaturo in registrske ročice. Kratka oktava, zgoraj do c^3 . Obloge obojih tipk iz enakega temnega lesa. Spodnje tipke z dvojno črto. Čelni

nalimki še v sledovih ohranjeni na diskantni strani. Sicer precej uničeno, do 2/3 ohranjeno, a obnovljivo. Okvir klaviature levo in desno vijugasto konkavno-konveksno profiliran. Manubrijske ročice ploščate, s pomikom levo-desno; so železne z zaokroženo in jasno ločeno glavico, ki pa je ožja od širine ročice. Glavica na čokatem in enako visokem vratu.

T: Značilna palična mehanika. Vse paličice spodaj ravne, zgoraj zlomljene tik pod grabljami in brez kovinske paličice. Paličici za c^0 in d^0 navpično postavljeni, ostale nagnjene, zlom izveden spodaj z ustrezno navpično vtaknjeno kovinsko paličico. Predsapnična deska ima vijake na bočni strani omare; vijaki morda niso originalni. Sapnica tesni, pokrov brez dodatnega zapaha. Ventili dvojno prirezani, spodnji prirez pod velikim kotom. Tesnila tanka. Vzmeti morda novejše. Registrska traktura, razen ročic, je lesena. Pokrovi sapnice dobro ohranjeni, podobno vsi rastri.

P: Še kar ohranjene, manjka le nekaj v prospektu. Kovinske uglašene na mero ali na trganje. Razpored od spredaj nazaj (preveriti podrobno!): 6 lesenih ob boku 23 kovinskih P4 v prospektu; 16 kovinskih P2 na diskantni strani za prospektom; F8 pokrita: 6 na boku, ostale kromatično, izmenično; F4 pokrita: 4 (?) na diskantnem boku, ostale kromatično, izmenično; O2 kromatično; Q 1 1/3 kromatično, zgornja oktava repetira.

Domnevna dispozicija:

Flauto major/Kopl 8'

Flauto minor 4'

Principal 4'

Oktav 2'

Quint 1 1/3'

A: Originalen podpisni listek v sapnici na dnu v sredini takoj za pokrovom. Poškodovan. Johannes Franciscus | Genechek, Burger |und O[rgelbauer] in Zi[lli 17__]. Letnica ni vidna, prav tako manjka značilen popravek G v J, ki ga je Janeček lastnoročno s črnilom popravil v vseh drugih primerih, ko je na črtice tudi vpisal letnico. Ocena časa nastanka: okrog 1750.

D: Posamezne piščali solidno ohranjene in delujejo. Tudi orgle kot celota se oglašijo, sicer zaradi poškodb klaviature in meha v zelo omejenem obsegu.

U: Nujno, res nujno, je treba nemudoma - pripraviti podrobno oceno stanja in ohranjenosti posameznih delov, - glasbilo strokovno razstaviti in prestaviti ali uskladiščiti na varno mesto, - lastniku/upravljalcu dati smernice za ravnanje.

Poljana pri Prevaljah - podružnična cerkev sv. Janeza Krstnika

Po mnogih znakih gre za zelo star pozitiv, domnevno nekje med 1630 in 1670.

L: Pravilno orientirana cerkev, stara gotška zgradba z nekaj baročnimi in kasnejšimi prezidavami. V slabem stanju. Kor lesen, stopnice na severni strani. Ograja lesena, marmorirana v prevladujoče roza odtenkih, vendar je spodaj vidna starejša poslikava, ki je bolj barvita in bolj drobna. Lokacija verjetno ni originalna, saj je poslikan tudi spodnji del, ki ga zdaj zakriva ograja.

O: Klasični pozitiv z nekoliko razširjenim stropom in poglobljenim podpiščalnim delom. Enako kot Sv. Tomaž (Gornja vas/Oberdörfel) pri Šmarjeti v Rožu (St. Margareten im Rosental). Marmoriran v rahlih roza odtenkih, polnila v bolj rjavih. Stranska vratca so tudi znotraj marmorirana. Spredaj krilna vratca, zapah. Pročelje tridelno \A/ 12-7-12, okvir v modrih odtenkih. Nad stranskima poljema pravokotni polnili. Pročelne piščali večinoma ohranjene, na njih ni sledov kakšnega okrasja. Rezljana polnila zelo gosta, srednji vidno asimetričen v oblikah.

M: V podstavku dva vzdolžna mehova, pogon na trakove, mehanizem ohranjen. Polnilo na zadnji steni je mrežasto, trenutno v celoti razsuto.

I: Zadaj, na razširitvi podstavka. Skoraj popolnoma uničena klaviatura. Okvir manuala preprost, z nekoliko konkavno-konveksno profilirano posnetimi robovi. Spodnje tipke svetlejše, zgornje temnejše rjave. Na prehodu imajo spodnje tipke štiri črte, med srednjima dvema je izrezljana vijuga, in sicer: polovička kroga, dva navzgor

segajoča vala in zrcalo polovičke kroga. Rahlo je zadaj prirezana tudi vrhnja ploščica spodnjih tipk. Robovi tipk so zaokroženi. Enako kot sv. Tomaž. Čelni nalimki so nekoliko podobni kot Heiligen Berg (Rapoldt, ~1670), skrajno uničeni. Mogoče jih bo rekonstruirati po ostankih na zadnjih štirih diskantnih tipkah. Manubriji levo desno po trije, kovano železo, na vrhu vsake ročice krogasta razširitev, tudi nekoliko stanjšane (kot jih ima Rapoldt, glej Pischk in Borl > Varaždin). Zadnji manubrij na desni krajši. Gredi registrske trakture so lesene.

T: palična mehanika. Paličice dvakratno lomljene. Ravna je 7., to je B. Nekatere preplepljene s pergamentom (ali papirjem). Paličice označene po številkah in tonih.

S: Relativno plitvi (kratki) ventili. Pokrov vgreznjen. Zapira se z dvema trakastima zatičema, ki imata tečaj spodaj, zatič pa zgoraj. Dovod sape sredinsko, čeprav sta mehova vzdolžno. Vodila in vzmeti precej oksidirane, tesnilno usnje na ventilih tanko, izrabljeno. Oznake na ventilih po tonih in ne številke. Drugih napisov ali zapisov ni najdeno nobenih. Dno pergamentno.

P: Vtis je, da je piščalje vse ohranjeno, čeprav je nekoliko razmetano. Podrobnosti bo potreba ponovno raziskati, zato tudi dispozicija ni zanesljiva: Kopl 8', Flauta 4', Principal 4', Octav 2', Quint 1 1/3', Mixtur'.

A: Za podružnico sv. Tomaža v Rožu domnevajo, da gre za Knöllerja (Ottitsch, ki je tam restavriral). Tu je avtor vsekakor isti.

D: Ne deluje, notranjost povsem razsuta. Tudi krilna vratca se samo z veliko previdnostjo smejo odpreti.

U: Morda prenos v boljše okolje. Krajani se trudijo urejati cerkev.

sv. Janez, Poljane

sv. Tomaž, Gornja vas

MÄCHTELIA

MUSIKALISCHE MONATSHEFTE

für

Organisten Schullehrer und Beförderer
der Tonkunst auf dem Lande.

Herausgegeben mit besonderer Berücksichtigung derjenigen Landpfarren, in
welchen die slovenische Sprache die herrschende ist.

Orgelski nenazadnje

Novo Močnikove orgle na Brezovici pri Ljubljani

Na Brezovici pri Ljubljani je Orglarstvo Močnik postavilo nove orgle v slogu francoske romantike.

V soboto, 2.4.2016, so jih predstavili: z besedo in improvizacijami Dalibor Miklavčič, v krajšem koncertu pa Angela Tomanič, ki je 1951 na tem koru začela svojo uspešno glasbeno pot, in domači organisti Matej Plevnik, Ana, Lucija in Gregor Žitko ter Veronika Celarc.

Orgelski slovar

Wilfried Praet s soavtorji

Orgelwoordenboek

je izjemno kakovostna knjiga, sestavljena iz uvoda, slovarja in kazala. V 23-tih jezikih, tudi v slovenščini, je obdelano 953 izrazov različnih delov, oblik in pojmov, ki so povezani z orglami.

Večina predmetov je prikazanih na nazornih risbah in skicah, zato je slovar tudi odlična učilnica.

Knjiga na 606-tih straneh je vezana v trde platnice in tiskana na zelo trajnem papirju.

Informacije in naročila

arsors@jarina.org

